

APLIKACE VYPRÁVĚNÍ PAMĚTNÍKŮ V PREZENTAČNÍ ČINNOSTI MUZEÍ

Marie Zdráhalová

The Use of Eyewitness Accounts in Museum Presentations

Abstract: This study examines the use of oral history in Czech museums, focusing on the processes of collecting, preserving, and presenting witness testimonies. It demonstrates that oral history enriches historical interpretation and strengthens the educational and community-oriented functions of museums. The research identifies differences in institutional approaches, particularly between large and small museums, and highlights the need for methodological standardisation and ethical frameworks. Although traditional exhibitions and publications predominate, the potential of multimedia remains untapped. The study emphasises the importance of interdisciplinary collaboration and modern technologies for preserving and communicating intangible heritage and recognises oral history as a key tool for fostering public engagement and cultural continuity.

Keywords: oral history, intangible cultural heritage, memory, digital archiving, museum presentation, contemporary witness, collective memory

Contact: Mgr. Marie Zdráhalová, Centrum muzejní pedagogiky, Vlastivědné muzeum v Olomouci, zdrahalova@vmo.cz

Úvod

Muzea představují významné instituce, jejichž posláním je uchovávat, interpretovat a prezentovat kulturní a historické dědictví. Součástí jejich činnosti je nejen práce s hmotnými předměty, ale také využívání nehmotných prvků, jako jsou vzpomínky a příběhy pamětníků. Tyto prvky, získané prostřednictvím orální historie, vnášejí do muzejní činnosti lidský rozměr a osobní perspektivu na události a fenomény minulosti. Orální historie umožňuje překonat omezení tradičních historických pramenů a poskytuje prostor pro zaznamenání zkušeností a názorů lidí, jejichž hlasy byly často v oficiální historiografii opomíjeny.

V muzejní praxi může orální historie sloužit nejen jako dokumentační nástroj, ale i jako prostředek posilování vztahu mezi muzeem a komunitou. Výpovědi pamětníků nacházejí uplatnění při výstavní činnosti, edukaci i při utváření kolektivní paměti. Přes svůj potenciál je však v českých muzeích její využití zatím omezené a naráží na řadu problémů – od metodologic-

kých a legislativních až po technické otázky digitalizace a uchování nahrávek.

Tato studie si klade za cíl analyzovat, jakým způsobem česká muzea pracují s orální historií – od její akvizice a evidence až po prezentaci veřejnosti. Výzkum kombinuje dotazníkové šetření s kvalitativní analýzou rozhovorů s odborníky, přičemž zvláštní pozornost je věnována potenciálu orální historie jako nástroje pro prezentaci sbírek a posilování role muzeí ve společnosti.

Orální historie a muzeum

Orální historie představuje specifickou metodu kvalitativního výzkumu, která je využívána historií, etnologií, sociologií či antropologií.¹ Jejím jádrem je zaznamenávání a uchovávání osobních výpovědí jednotlivců, jež nesou jak faktografickou, tak emocionální a interpretační hodnotu. Oproti tradičním pramenům přináší orální historie možnost zachytit subjektivní prožitky

1 Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE – Hana PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007, s. 26.

a individuální pohledy na historické události.² Zvláštní význam získává v kontextech, kde byly určité skupiny nebo perspektivy v minulosti systematicky opomíjeny, umlčeny nebo marginalizovány.³ V prostředí postsocialistických zemí plní taková svědectví důležitou roli při vyvažování oficiálního výkladu dějin.⁴

V muzejní praxi je orální historie stále častěji využívána jako nástroj, který umožňuje rozšířit interpretační rámec expozic a představit historii z pohledu „běžných“ aktérů.⁵ Výpovědi pamětníků dokážou obohatit prezentaci sbírek o lidský rozměr, přispívají k formování kolektivní paměti a posilují vazby mezi institucí a komunitou, z níž pamětníci pocházejí.⁶ Orální historie zároveň plní důležitou funkci v oblasti nehmotného kulturního dědictví, které je v současné muzeologii stále častěji reflektováno.

Zaznamenané výpovědi lze chápat jako mentefakty⁷ – nehmotné výtvořiny lidské činnosti, jež zprostředkovávají hodnoty, postoje a vzpomínky. Vzhledem k jejich nehmotné povaze a specifickým formám uchování (zvukové a audiovizuální nahrávky) však vyvstávají otázky ohledně jejich tezaurace, evidence a dlouhodobé péče. Muzejní instituce se musejí vyrovnat s technickými i etickými výzvami, které tento typ materiálu přináší, včetně otázky, zda a za jakých podmínek má být orální historie součástí sbírkového fondu.

Nedílnou součástí práce s orální historií je i její prezentace veřejnosti. Ta může nabývat různých podob – od textových citací přes zvukové instalace až po komplexní audiovizuální a interaktivní formáty. Vhodná forma prezentace závisí na technických možnostech instituce, cílové skupině i povaze výpovědi samotné. Zásadním kritériem však zůstává etická správnost a autenticita výstupu.

Orální historie tedy plní funkci jak dokumentační, tak interpretační. Umožňuje nejen zachycení historie „zdola“, ale také aktivní zapojení pamětníků a návštěvníků do procesu sdílení a utváření kulturní paměti. Její plný potenciál však může být naplněn pouze za předpokladu existence jasně definovaných metodických postupů, mezioborové spolupráce a využívání moderních technologií.

Zpracování orální historie v muzeu se skládá z několika fází, z nichž každá klade specifické nároky jak na odborné kompetence pracovníků, tak na institucionální podmínky. Klíčovými kroky tohoto procesu jsou selekce, tezaurace a prezentace, které spolu tvoří metodický rámec pro práci s pamětí jako s důležitým pramenem.

Selekce

Selekce představuje první a zásadní fázi práce s orální historií, jejímž cílem je rozhodnout, která svědectví budou zaznamenána, uchována a dále zpracovávána.⁸ Jedná se o proces nevyhnutelně subjektivní, neboť volba pamětníků i témat výpovědí reflektuje hodnotové nastavení muzejní instituce, aktuální výstavní nebo dokumentační záměry.

Mezi hlavní kritéria selekce patří:

- vztah pamětníka k regionu či k činnosti muzea,
- jedinečnost nebo reprezentativnost jeho zkušenosti,
- potenciál výpovědi přispět k rozšíření nebo zpřesnění dosavadního historického narativu.

Selekce je úzce spjata s etickými otázkami – zejména se zajištěním informovaného souhlasu pamětníka a respektováním jeho práva na soukromí a interpretaci vlastní zkušenosti.

Tezaurace

Tezaurace v muzeologii označuje odborné činnosti směřující k dlouhodobému uchování a evidenci předmětů kulturního dědictví.⁹ V případě orální historie jde o uchování nehmotných mentefaktů – zvukových či audiovizuálních záznamů výpovědí. Tato forma vyžaduje specifické přístupy, které se liší od standardní péče o hmotné sbírky.

Hlavní aspekty tezaurace zahrnují:

- zajištění **dlouhodobé digitální archivace**, včetně zálohování a formátové stability,
- **katalogizaci a evidenci** výpovědí – ať už v rámci sbírkového fondu, nebo dokumentačního archivu,
- **autorizaci transkriptů pamětníkem**, čímž se zvyšuje jak věrohodnost, tak právní ochrana záznamu,
- **dodržování etických zásad** uchování osobních údajů a citlivého obsahu.

Vzhledem k absenci jednotné metodiky je v českém muzejnictví přístup k tezauraci orální historie často roztržštěný, přičemž některé instituce zařazují záznamy do sbírek, jiné je evidují jako doplňkovou dokumentaci.

2 *Orální historie* [online]. Praha: Česká asociace orální historie [cit. 2023-12-29]. Dostupný na [www: <http://www.coha.cz/o-nas/>](http://www.coha.cz/o-nas/).

3 Paul THOMPSON, The voice of the past: Oral history. In PERKS, Robert a Alistair THOMSON, *The oral history reader*, London: Routledge 2002, s. 35–42.

4 *Orální historie* [online]. Praha: Česká asociace orální historie. [cit. 2024-01-08]. Dostupný na [www: <http://www.coha.cz/o-nas/>](http://www.coha.cz/o-nas/).

5 Barbara Allen BOGART, Using Oral History in Museums, *History News*, 1995, roč. 50, č. 4, s. 1–8. Dostupný na [www: <https://www.jstor.org/stable/42656065>](https://www.jstor.org/stable/42656065).

6 Stuart DAVIES, Falling on deaf ears? Oral history and strategy in museums, *Oral history*, 1994, roč. 22, č. 2, s. 75.

7 Zbyněk Z. STRÁNSKÝ, *Úvod do studia muzeologie*, Brno: Rektorát UJEP 1980, s. 36.

8 Zbyněk Z. STRÁNSKÝ, Metodologické otázky dokumentace současnosti, In *Muzeologické sešity*. Brno: Moravské zemské muzeum a UJEP 1974, s. 21.

9 Zbyněk Z. STRÁNSKÝ, *Archeologie a muzeologie*, Brno: Masarykova univerzita v Brně 2005, s. 124–126.

Prezentace

Prezentace orální historie představuje fázi, v níž je svědectví zpřístupněno návštěvníkům muzea. Volba způsobu prezentace výrazně ovlivňuje, jak bude výpověď vnímána a interpretována.¹⁰ V současné praxi se objevují tři základní formy:

- **textová prezentace** (např. úryvky přepisů či citace na výstavních panelech),
- **zvuková instalace** (např. nahrávky ve sluchátkách či prostorové reproduktory),
- **audiovizuální forma** (např. videozáznamy výpovědí, interaktivní dotykové obrazovky).

Při výběru prezentační formy je důležité zohlednit jak technické možnosti instituce, tak tematickou povahu výpovědi a cílovou skupinu návštěvníků. Důraz je kladen na **autenticitu, etickou integritu a srozumitelnost sdělení**. Přestože nové technologie nabízejí širší možnosti zprostředkování orální historie, jejich využívání v českých muzeích zůstává často omezené na tradiční výstavní formáty.

Metodologie výzkumu

Výzkum byl založen na kombinaci **kvalitativního a kvantitativního přístupu**, s cílem získat komplexní pohled na využití orální historie v českých muzeích. Volba metod vycházela z povahy zkoumaného jevu, který je silně kontextuální, institucionálně podmíněný a nese výrazný interpretační charakter.

Dotazníkové šetření

První fází výzkumu bylo dotazníkové šetření zaměřené na zmapování základního přístupu muzeí k orální historii. Struktura dotazníku kombinovala **uzavřené a otevřené otázky**, které umožnily náhled do praxe jednotlivých institucí. Výsledky dotazníku sloužily jednak jako popisný rámec, jednak jako vodítko pro výběr institucí k dalšímu kvalitativnímu šetření.

Polostrukturované rozhovory

Ve druhé fázi výzkumu byly realizovány **polostrukturované rozhovory** s pracovníky muzeí – především kurátory, kteří se přímo podílejí na dokumentaci, zpracování a prezentaci orální historie. Rozhovory byly vedeny podle předem připraveného scénáře, který zajišťoval pokrytí hlavních tematických okruhů (akvizice, evidence, prezentace, etické aspekty), přičemž umožňoval i flexibilní reakce na individuální zkušenosti respondentů.

Výběr vzorku

Studie pracovala s široce rozkročeným vzorkem respondentů, který zahrnoval muzejní instituce různého typu, velikosti, tematického zaměření i zřizovatelského zázemí. V rámci kvantitativního dotazníkového šetření bylo osloveno více než 150 muzeí napříč Českou republikou, přičemž návratnost činila 44 kompletně vyplněných dotazníků. Z hlediska zřizovatele byla zastoupena muzea zřizovaná Ministerstvem kultury, kraji, obcemi, městy a městskými částmi, vysokými školami, akademickými pracovišti i právníckými osobami. Tento rozptyl zřizovatelů umožnil získat pestrý přehled o institucionálních podmínkách, v nichž je orální historie využívána. Tematicky šlo o muzea historická, etnografická, památníky, vlastivědná i specializovaná zařízení, čímž bylo zajištěno, že výsledky studie pokrývají jak paměťové instituce s dlouhodobou tradicí práce s orálněhistorickým materiálem, tak i menší muzea působící v regionálním a komunitním kontextu.

Analýza dat

Data z rozhovorů byla analyzována pomocí **tematické analýzy**, která umožnila identifikovat opakující se vzorce, klíčová témata a rozdíly mezi jednotlivými institucemi. V případě otevřených odpovědí z dotazníků byl použit stejný přístup, aby bylo možné propojit kvantitativní a kvalitativní rovinu výzkumu.

Orální historie v muzeích

Získávání vzpomínek

Způsob získávání orálněhistorických pramenů v českých muzeích vykazuje výrazné rozdíly v závislosti na velikosti instituce a jejím tematickém zaměření. Odlišnosti se týkají jak metod sběru, tak hloubky zpracování, technického zázemí, institucionální kultury a způsobu zapojení komunity. Výzkum ukázal, že proces akvizice orální historie je v každém typu muzea utvářen specifickou kombinací možností, omezení a zvyklostí, přičemž přístup jednotlivých institucí osciluje mezi formalizovanou dokumentací a neformální, komunitně ukotvenou praxí.

V malých etnologických muzeích je sběr výpovědí pamětníků charakteristicky nárazový, často iniciovaný konkrétní výstavou, lokální událostí či impulzem z prostředí obce. Kurátoři těchto muzeí obvykle využívají dlouhodobě budované osobní vztahy a kontakty – klíčovými partnery bývají místní kronikáři a znalci regionálních dějin. Výraznou roli zde hraje prostředí, v němž rozhovor probíhá – obvykle se jedná o domácí prostředí narátorů či známé komunitní prostory, které napomáhají navázání důvěry. Vztah tazatele a narátora bývá neformální, často založený na předchozích osobních interakcích, a je důležitým faktorem určujícím ochotu pamětníka sdílet své vzpomínky. Rozhovory mají zpravidla volný průběh: úvod

10 Leslie BEDFORD, Storytelling: The real work of museums. *Curator: the museum journal*, 2001, roč. 44, č. 1, s. 27–34. Dostupný na [www: <https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.2001.tb00027.x>](https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.2001.tb00027.x).

bývá strukturovaný, ale vyprávění se dále odvíjí spíše podle tematických priorit narátora.¹¹

Malá historická muzea se zaměřují především na výzkum dějin obce nebo regionu a orální historii využívají nejčastěji v rámci výstav výročního nebo tematického charakteru.¹² Výpovědi pamětníků bývají zaznamenávány během komunitních setkání a přednášek, kde dochází ke spontánnímu sdílení vzpomínek. Typická je rovněž spolupráce s obecními kronikáři, jejichž záznamy bývají východiskem pro oslovení konkrétních osob. Rozhovory mívají opakovaný charakter – první setkání bývá vedeno podle připravené osnovy, další rozhovory pak navazují volně a reflektují tematický zájem i emocionální připravenost pamětníka.¹³ I zde je však evidenční a archivní stránka zpravidla méně systematická, rozhovory slouží primárně jako podklad pro výstavy, regionální publikace nebo jako doplňkový dokumentační materiál.¹⁴

Velká etnologická muzea přistupují k orální historii jako k součásti systematické dokumentační činnosti. Sběr výpovědí je zde plánován dlouhodobě, často v rámci výzkumných projektů, které propojují různé disciplíny – etnologii, historii, archeologii, ale také archivnictví.¹⁵ Využívána je metoda tzv. sněhové koule, která umožňuje oslovit nové narátory na základě doporučení již zapojených osob a zároveň udržuje vysokou míru osobní důvěry a kontextového porozumění.¹⁶ Rozhovory jsou vedeny polostrukturovanou formou.¹⁷ Struktura rozhovoru obsahuje tematické okruhy, které jsou dostatečně flexibilní, aby se rozhovor mohl přizpůsobit potřebám konkrétního výzkumu.¹⁸ Kromě audio- a videozáznamu se zaznamenávají i doprovodné materiály – fotografie, osobní dokumenty nebo trojrozměrné předměty, které pamětníci v rámci rozhovoru ukazují nebo věnují muzeu.¹⁹ Tato multimodální dokumentace umožňuje hlubší porozumění kontextu výpovědí a podporuje jejich využití v prezentaci i vědeckém výzkumu.

Silnou stránkou těchto institucí je důsledná autorizace výpovědí, systematická katalogizace a propojení se sbírkovým fondem, což činí orální historii rovnocennou součástí odborné muzejní práce.

Velká historická muzea využívají orální historii primárně v rámci rozsáhlých tematických projektů, často souvisejících s významnými výročími, historickými mezníky²⁰ nebo připravovanými dokumentárními filmy.²¹ Kromě rozsáhlých projektů se ve velkých historických muzeích více zaměřují na tzv. „příběhy zdola“ – příběhy z každodenního života, které doplňují velké politické a společenské události o osobní rovinu. Komparace informací získaných v rozhovorech s úředními dokumenty a dobovým tiskem umožňuje zkoumat dějiny z nové perspektivy, kde hrají roli nejen velké historické osobnosti, ale i běžní občané.²² Přestože technické zázemí a institucionální kapacita jsou zde výrazně silnější, složitější právní a etické nároky mohou zpomalovat proces zveřejnění výpovědí a limitovat jejich flexibilní využití.

Z uvedené komparace vyplývá, že česká muzea přistupují ke sběru orální historie různorodě. Společným znakem zůstává rostoucí zájem o tuto metodu jako o nástroj hlubšího porozumění dějinám „zdola“, i když rozsah a hloubka jejího využití se mezi institucemi výrazně liší.

Přepisy a jejich role

Přepisy rozhovorů hrají klíčovou roli v metodologii orální historie, protože umožňují zpřístupnění, analýzu a archivaci ústních svědectví. Přepis rozhovoru přetváří mluvené slovo do písemné podoby, což poskytuje základ pro jeho hlubší studium a interpretaci. Přestože je transkripce často vnímána jako pouhý technický krok, představuje důležitý moment v procesu přenosu živé paměti do textu, který s sebou nese

-
- 11 Respondent č. 2. *Osobní rozhovor 2*. Brno, 7. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.
- 12 Respondent č. 6. *Online rozhovor 2*. Olomouc, 19. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.
- 13 Respondent č. 10. *Online rozhovor 6*. Olomouc, 26. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.
- 14 Respondent č. 10. *Online rozhovor 6*. Olomouc, 26. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.
- 15 Respondent č. 9. *Online rozhovor 5*. Olomouc, 6. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.
- 16 Respondent č. 1. *Osobní rozhovor 1*. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.
- 17 Respondent č. 1. *Osobní rozhovor 1*. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.
- 18 Respondent č. 9. *Online rozhovor 5*. Olomouc, 6. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.
- 19 Respondent č. 1. *Osobní rozhovor 1*. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.
- 20 Respondent č. 5. *Online rozhovor 1*. Olomouc, 11. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.
- 21 Respondent č. 4. *Osobní rozhovor 4*. Brno, 16. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.
- 22 Respondent č. 5. *Online rozhovor 1*. Olomouc, 11. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

určité výzvy, jako je zachování autenticity projevu, řečových nuancí a emocí pamětníka.²³ Kvalita a přesnost přepisu jsou klíčové pro to, aby původní sdělení nebylo zkruseno, což má přímý vliv na interpretaci historických událostí a osobních zkušeností.²⁴

V dotazovaném malém etnologickém muzeu přepisy zpravidla neprobíhají. Rozhovory jsou zaznamenávány pouze jako audio. Důvodem nebývá jen nedostatek kapacit, ale i neformální charakter rozhovorů, které vznikají v důvěrném prostředí a jsou určeny spíše k autentickému poslechu než k analytickému čtení.²⁵ Podobná praxe převládá i v malých historických muzeích, kde jsou rozhovory často doprovázeny jen poznámkami pořízenými v průběhu setkání.²⁶ V některých případech si pracovníci vystačí se samotným audiozáznamem, případně pořizují stručné poznámky během rozhovoru nebo při poslechu nahrávky.²⁷

Ve velkých etnologických muzeích je však přepis považován za zásadní nástroj zpracování a interpretace výpovědi. Důraz je kladen především na autenticitu mluveného slova, jeho specifickou rytmiku, jazykové vrstvy a výrazové prostředky. Přepis je chápán jako dynamický proces, v jehož průběhu jsou zohledňovány i požadavky samotných respondentů, např. na anonymizaci či vynechání citlivých údajů.²⁸ Po prvotním přepisu následuje fáze společné revize, během níž pracovníci muzea spolu s pamětníkem upřesňují nejasnosti, zpřesňují fakta a doladují interpretaci jednotlivých pasáží. Tato spolupráce posiluje důvěru mezi institucí a narátorem a zároveň zajišťuje etickou integritu výsledného textu.²⁹ Muzea zde řeší i otázku věrnosti vůči originální výpovědi a zároveň čtenářské přístupnosti – tedy míru jazykové úpravy, která zachová autenticitu, ale umožní s výpovědí efektivně pracovat v publikacích, výstavních textech či badatelském kontextu.³⁰

Velká historická muzea kladou na přepisy rovněž velký důraz, zejména z důvodu jejich dalšího ar-

chivního a vědeckého využití.³¹ Přepisy jsou v těchto institucích vnímány jako plnohodnotné médium uchováající paměť, nikoli jen technický přepis zvuku. Vzhledem k jejich časové náročnosti je však realizace často delegována na studenty, praktikanty či kustody a muzejní průvodce.³² Tento přístup, ač pragmatický, s sebou nese rizika kolísavé kvality – přepisy bývají zatíženy nepřesnostmi, nejasnostmi nebo ztrátou jemnějších významových nuancí. Z těchto důvodů je nutná důsledná následná kontrola odborným pracovníkem, který zajistí, že přepis odpovídá záznamu jak věcně, tak jazykově.³³

Napříč institucemi se tak potvrzuje, že přepis není pouze technickým mezičlánkem, ale zásadní součástí muzejní interpretace orálněhistorického materiálu. Rozdíly v jeho pojetí vypovídají o institucionálních prioritách, kapacitách i epistemologických představách o tom, jak má být „paměť“ zachycena, uchovávána a dále sdílána.

Legislativní opatření

Legislativní aspekty spojené s používáním metody orální historie představují zásadní součást výzkumné praxe, neboť se týká nejen etických otázek, ale také ochrany osobních údajů a práv respondentů. Orální historie jako metoda založená na osobních výpovědích vyžaduje pečlivou práci s informovaným souhlasem, který definuje práva a povinnosti obou stran – výzkumníka i respondenta. Získání souhlasu zahrnuje jasné vymezení toho, jak budou výpovědi zaznamenány a jakým způsobem budou následně využívány, což je obzvláště důležité z hlediska ochrany soukromí a citlivých informací.³⁴

S tímto etickým rámcem úzce souvisí i povinnost dodržovat evropskou směrnici o ochraně osobních údajů (GDPR),³⁵ která ukládá výzkumníkům povinnost pečlivě spravovat a zabezpečit shromážděná data.

23 Donald A. RITCHIE, *Doing oral history*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 52.

24 Donald A. RITCHIE, *Doing oral history*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 52.

25 Respondent č. 2. *Osobní rozhovor 2*. Brno, 7. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

26 Respondent č. 7. *Online rozhovor 3*. Olomouc, 1. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Textový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

27 Respondent č. 8. *Online rozhovor 4*. Olomouc, 2. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

28 Respondent č. 1. *Osobní rozhovor 1*. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

29 Respondent č. 9. *Online rozhovor 5*. Olomouc, 6. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

30 Respondent č. 1. *Osobní rozhovor 1*. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

31 Respondent č. 5. *Online rozhovor 1*. Olomouc, 11. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

32 Respondent č. 4. *Osobní rozhovor 4*. Brno, 16. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

33 Respondent č. 5. *Online rozhovor 1*. Olomouc, 11. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

34 Miroslav VANĚK a Pavel MÜCKE, *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie*, Praha: Karolinum 2015, s. 243–254.

35 Evropská unie, *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů (obecné nařízení o ochraně osobních údajů, GDPR)*. In Úřední věstník Evropské unie.

GDPR zavazuje výzkumníky, aby zajistili nejen transparentní sběr dat, ale také jejich adekvátní ochranu před zneužitím. Informovaný souhlas musí zahrnovat podrobné informace o tom, jak budou data využita, včetně specifického ustanovení o zpracování citlivých údajů, jako jsou jména nebo názory, které mohou mít dopad na anonymitu respondentů.³⁶ Výzkumník by měl respondentovi poskytnout možnost rozhodnout, zda si přeje zůstat anonymní, nebo zda souhlasí s připsáním svého jména k výpovědi. Další klíčový aspekt, který vyplývá z ochrany práv respondentů, je možnost odvolat souhlas v průběhu výzkumu, což může ovlivnit následné zacházení s již získanými daty. Pokud respondent svůj souhlas odvolá, je výzkumník povinen s tímto rozhodnutím nakládat v souladu s legislativními požadavky, například odstranit nebo anonymizovat data. Tento přístup nejen chrání práva respondentů, ale představuje také etický závazek vůči jejich osobním příběhům a zkušenostem, ty jsou pro orální historii zásadní.³⁷

Tato pravidla jsou obzvláště důležitá při realizaci projektů napříč různými institucemi, například při spolupráci několika muzeí, kde je nutné sjednotit etické standardy i administrativní dokumentaci. Klíčovým krokem je zajištění informovaného souhlasu účastníků před zahájením rozhovorů. Respondenti jednoho takového projektu byli seznámeni s podmínkami využití jejich výpovědí, včetně možnosti zveřejnění osobních údajů, jako jsou jméno, příjmení, rok narození a místo bydliště. Většina účastníků s tímto zveřejněním souhlasila, jelikož byli dostatečně informováni o účelu a způsobu, jakým budou jejich údaje použity.

Aby byla minimalizována rizika zneužití citlivých informací, zaměřilo se zveřejnění osobních údajů pouze na faktické informace o objektech zkoumaných v rámci výzkumu. V případě zemřelých účastníků, u nichž nebylo možné dohledat rodinné příslušníky, nebyla vždy kompletní dokumentace možná. Proto byla některá jména anonymizována a publikována pouze s uvedením vesnice a roku narození, čímž se zachoval respekt k osobním údajům i možnost publikace výpovědí.

V malých etnologických muzeích bývá práce s legislativním zajištěním výpovědí často neformální.

Vztah mezi tazatelem a narátorem je založen na osobní důvěře a vzniká v dlouhodobém komunitním kontextu. V těchto případech je běžnou praxí ústní dohoda, kdy je narátor při zahájení rozhovoru srozumitelně informován o jeho účelu, případném využití a míře veřejné prezentace.³⁸ Výpověď je tak poskytována se souhlasem, který sice není formalizován písemně, ale vychází z transparentní komunikace mezi oběma stranami. Absence písemné dokumentace ovšem přináší právní nejistotu, a to zejména při zpětném využití materiálu ve veřejných výstupech.

V malých historických muzeích je právní zajištění rozhovorů o něco systematictější. Před publikováním rozhovoru nebo jeho části dochází ke schválení přepisu narátorem, čímž se zajišťuje autorizace výpovědi.³⁹ Některé instituce zároveň pracují s licenčními smlouvami, které chrání práva a povinnosti obou stran.⁴⁰ Tyto dokumenty obvykle stanovují rozsah využití výpovědi (např. výstava, sborník, digitální archiv), řeší otázku anonymizace a umožňují pamětníkovi zpětně upravit nebo omezit zveřejnění citlivých informací.

Ve velkých etnologických muzeích je důraz na právní a etické zakotvení výrazně vyšší. Respondenti jsou ještě před rozhovorem informováni o účelu sběru, způsobu uchování i možnostech prezentace jejich výpovědi. Písemná smlouva o poskytnutí výpovědi je však většinou uzavírána až po ukončení rozhovorů, kdy již mezi oběma stranami existuje vztah důvěry. Tento přístup umožňuje pamětníkovi lépe reflektovat, co skutečně sdílel, a rozhodnout se, s jakým rozsahem zveřejnění souhlasí. Smlouva obvykle zahrnuje také souhlas s uchováváním osobních údajů, specifikaci podmínek autorizace a možnost kdykoli výpověď zpětně upravit nebo stáhnout z veřejného přístupu. Důležitým aspektem je i promyšlený přístup k anonymizaci citlivých údajů, včetně jmen či lokalit.⁴¹

Velká historická muzea uplatňují formálně zpracovaný systém informovaného souhlasu, který odpovídá požadavkům GDPR.⁴² Pamětníci podepisují souhlas se zpracováním osobních údajů a využitím výpovědi v konkrétně vymezeném rozsahu. Součástí procesu je rovněž autorizace přepisu.⁴³

2016, L 119, s. 1–88.

36 Oral history: Project Workflow [online]. In JMU Libraries. Harrisonburg: James Madison University, 2023. [cit. 2025-07-14]. Dostupný na [www: <https://guides.lib.jmu.edu/c.php?g=321982&p=8551131>](https://guides.lib.jmu.edu/c.php?g=321982&p=8551131).

37 *The Oral History Association (OHA) – Principles and Best Practices* [online]. Waco: Baylor University, 2018. [cit. 2025-07-13]. Dostupný z [www: <https://oralhistory.org/oha-statement-on-ethics/>](https://oralhistory.org/oha-statement-on-ethics/).

38 Respondent č. 2. *Osobní rozhovor 2*. Brno, 7. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

39 Respondent č. 6. *Online rozhovor 2*. Olomouc, 19. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

40 Respondent č. 10. *Online rozhovor 6*. Olomouc, 26. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

41 Respondent č. 10. *Online rozhovor 6*. Olomouc, 26. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

42 Respondent č. 4. *Osobní rozhovor 4*. Brno, 16. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

43 Respondent č. 5. *Online rozhovor 1*. Olomouc, 11. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

Ověřování informací, analýza a interpretace rozhovorů

Ověřování informací zahrnuje porovnávání výpovědí s dalšími historickými prameny, jako jsou archivní materiály, dobové dokumenty nebo jiná svědectví. Tento krok pomáhá minimalizovat riziko zkreslení nebo subjektivního přizpůsobení skutečnosti, ke kterému může při osobních vzpomínkách dojít.

Po ověření následuje systematická analýza rozhovorů, která je nezbytná pro organizaci a kategorizaci získaných dat. Běžně se při ní využívají metody obsahové a tematické analýzy nebo otevřeného kódování. Tento krok usnadňuje přehledné zpracování velkého množství informací a umožňuje identifikaci klíčových témat či vzorců ve výpovědích.

Závěrečným krokem je interpretace výpovědí, během které se jednotlivé vzpomínky zasazují do širších historických a kulturních kontextů, což umožňuje jejich hlubší pochopení a význam. Interpretace je klíčová pro pochopení nejen individuálních zkušeností, ale i společenských, politických a kulturních procesů, které ovlivňovaly životy pamětníků. Tento metodologický přístup zajišťuje, že výstupy z orální historie jsou validní, relevantní a obohacující historické poznání.

V malých historických i etnologických muzeích bývá ověřování zaměřeno především na porovnávání pamětnických výpovědí s oficiálními dokumenty, kronikami, místními archiváliemi nebo výpověďmi jiných pamětníků.⁴⁴ Tento proces však není mechanickým hledáním shody, ale zahrnuje i kritické zhodnocení povahy písemných pramenů – zejména v případech, kdy se jedná o dokumenty z období totalitního režimu. V takových situacích bývá paměťový pramen vnímán jako korektiv k oficiálnímu narativu, který mohl být záměrně zkreslený či ideologicky motivovaný.⁴⁵ Pamětnická výpověď je tak nejen doplňujícím pramenem, ale někdy i prostředkem k odhalení skrytých vrstev historické skutečnosti.

Ve velkých etnologických i historických muzeích jsou ověřování a analýza výpovědí systematicky začleněny do procesu zpracování orální historie. V obou typech institucí dochází ke komparaci s archivními prameny, dobovými dokumenty,⁴⁶ odbornou literaturou i populárně-naučnými zdroji.⁴⁷

Evidence

Orální historie, jako metoda sběru informací a svědectví, hraje klíčovou roli při uchovávání kulturního dědictví, zejména ve spojitosti se sbírkovými předměty. Evidence těchto předmětů v muzeích a dalších institucích věnujících se dokumentaci a ochraně historických materiálů je zásadní pro jejich dlouhodobé zachování a efektivní správu. Proces evidence zajišťuje nejen přesnou identifikaci jednotlivých položek, ale také poskytuje rámec pro jejich správné využití, vystavování a zkoumání, čímž se podílí na vytváření hlubšího kontextu kolem historických svědectví a předmětů. Cílem evidence je zajistit, aby sbírkové objekty, včetně nahrávek a jejich prepisů, byly jednoznačně definované, snadno identifikovatelné a dohledatelné. Proces evidence zahrnuje zařazení vzpomínek do příslušné podsírkvy.

Evidence sbírkových předmětů v České republice vychází ze zákona č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy. Tento zákon stanovuje specifické postupy, které musejí muzea a další instituce dodržovat. Klíčovou roli v tomto procesu hraje dvoustupňová evidence zajišťující chronologické i systematické zařazení předmětů. Vedle toho je důležité zmínit centrální evidenci muzejních sbírek spravovanou Ministerstvem kultury České republiky, která zajišťuje přehled o sbírkách na celostátní úrovni. Tyto mechanismy nejen usnadňují správu a ochranu sbírek, ale také umožňují efektivnější propojení sbírkových předmětů s orálními svědectvími. Výsledkem je ucelenější obraz historie, který přispívá jak k vědeckému výzkumu, tak ke vzdělávacím a prezentačním aktivitám.⁴⁸

Z praktického hlediska může být pomocná dokumentace související s orální historií zařazena do sbírek různými způsoby. Nahrávky, prepisy a doprovodné materiály mohou být vedeny jako sbírkové předměty nebo zařazeny do podsbírek, které se věnují například konkrétním historickým událostem či fenoménům. Tento postup zajišťuje, že všechny relevantní informace, včetně osobních výpovědí, jsou kompletně evidovány a mohou být v budoucnu využity jak pro vědecký výzkum, tak pro výstavy nebo vzdělávací projekty.

Evidence výstupů orálněhistorických výzkumů se napříč typy muzeí výrazně liší, přičemž rozdíl se odráží v institucionálních kapacitách, technickém zázemí i muzeologickém přístupu. V malých etnologických muzeích je evidence vesměs nesystematická a omezuje se na základní označení zvukových nahrávek.⁴⁹

44 Respondent č. 6. *Online rozhovor 2*. Olomouc, 19. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

45 Respondent č. 7. *Online rozhovor 3*. Olomouc, 1. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Textový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

46 Respondent č. 4. *Osobní rozhovor 4*. Brno, 16. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

47 Respondent č. 1. *Osobní rozhovor 1*. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

48 Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů.

49 Respondent č. 2. *Osobní rozhovor 2*. Brno, 7. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

V malých historických muzeích se situace mírně liší: zde se pracuje jak s fyzickými, tak digitálními kartotékami,⁵⁰ přičemž důraz je kladen především na evidenci prepisů rozhovorů. Pracovníci těchto institucí však upozorňují na absenci metodiky a legislativního rámce pro evidenci digitálního audiovizuálního materiálu, což komplikuje systematizaci práce s orální historií.⁵¹

Velká etnologická muzea nepovažují tzv. *born digital*⁵² nahrávky za adekvátní sbírkový předmět, z tohoto důvodu nejsou tyto materiály standardně evidovány.⁵³ Tento postoj reflektuje širší debatu o muzealitě nehmotných pramenů a jejich statutu ve sbírkotvorné praxi. Zatímco se tyto instituce věnují dokumentaci rozhovorů s vysokou odbornou precizností, dochází zde ke záměrnému oddělení těchto materiálů od formálního evidenčního systému.

Velká historická muzea pak zpravidla orálněhistorické materiály do Centrální evidence sbírek (CES) nezapisují. Evidence zde často funguje na úrovni pomocných interních seznamů, jejichž forma je méně formální.⁵⁴ Zásadním problémem je však nestabilita digitálních médií a nevyřešené otázky dlouhodobé archivace. Do sbírkového fondu bývá zapsán maximálně prepis rozhovoru, přičemž samotné audiovizuální záznamy často nejsou jako sbírkové předměty akceptovány.⁵⁵

Celkově lze říct, že problematika evidence vzpomínek získaných metodou orální historie zůstává v českých muzeích metodicky i legislativně neukotvená. Tento stav poukazuje na potřebu jednotného přístupu k digitalizovaným obsahům, který by reflektoval jejich dokumentační i prezentační potenciál.

Uchování a archivace vzpomínek

Orální historie, coby důležitá metoda zachycování a interpretace osobních vzpomínek a svědectví, hraje významnou roli při uchovávání kulturního dědictví. Aby však bylo možné tato svědectví dlouhodobě uchovat a zajistit jejich přístupnost budoucím generacím, je nezbytné zajistit vhodné podmínky jak pro samotné zázna-

my, tak pro doprovodné materiály, jako jsou prepisy či související dokumenty. Uchovávání orálněhistorických dat vyžaduje nejen pečlivou správu digitálního materiálu, ale i zohlednění klimatických a depozitárních podmínek, které mohou výrazně ovlivnit jeho trvanlivost.

Zásadní výzvou je neustálý technologický vývoj, který mění způsoby a formáty digitálních záznamů. Z toho důvodu je klíčové uvažovat o dlouhodobé archivaci materiálu, která zajistí jeho čitelnost i s ohledem na budoucí technologické změny. Problematika uchování těchto záznamů tedy přesahuje rámec jednoduché archivace a vyžaduje odborné plánování a pravidelnou aktualizaci.⁵⁶

V malých etnologických muzeích bývají nahrávky ukládány v jednoduché struktuře, označeny základními identifikačními údaji (např. jméno respondentů, datum, téma rozhovoru). Prepis rozhovorů zpravidla chybí, což omezuje přístupnost obsahu a možnosti analytického využití.⁵⁷ Ačkoli zde probíhá pravidelné zálohování, absence centrálního archivu vede k roztržitosti ukládání, čímž se snižuje přehlednost a efektivita práce s těmito materiály. Zavedení jednotného, centrálně spravovaného úložiště by podle pracovníků výrazně přispělo k dlouhodobé ochraně a dostupnosti nahrávek. Také v malých historických muzeích je archivace převážně decentralizovaná. Rozhovory jsou ukládány elektronicky na místních počítačích a zálohovány na externích discích. Formální archivace však často chybí, což komplikuje správu, dlouhodobou ochranu a přístupnost těchto dat.⁵⁸ Přesto jsou nahrávky aktivně využívány – zejména v rámci výstav, publikací či vzdělávacích aktivit.⁵⁹ Strukturované uložení souborů (např. tematické složky) zde pomáhá pracovníkům s orientací v materiálu a usnadňuje jeho praktické nasazení. Přesto zůstává potenciál pro institucionální rozvoj formálního archivního rámce nevyužitý.

Jak bylo uvedeno v předchozí podkapitole, v rámci velkých etnologických muzeí nejsou nahrávky z orální historie často považovány za sbírkové předměty. Tento přístup odráží širší trend, kdy výstupy orální historie

50 Respondent č. 6. *Online rozhovor 2*. Olomouc, 19. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

51 Respondent č. 10. *Online rozhovor 6*. Olomouc, 26. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

52 Elias MUHANNA, What Does “Born Digital” Mean?, *International Journal of Middle East Studies*, 2018, roč. 50, č. 1, s. 110–112. Dostupný na [www: <https://doi.org/10.1017/S0020743817000976>](https://doi.org/10.1017/S0020743817000976).

53 Respondent č. 1. *Osobní rozhovor 1*. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

54 Respondent č. 4. *Osobní rozhovor 4*. Brno, 16. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

55 Respondent č. 5. *Online rozhovor 1*. Olomouc, 11. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

56 Kenneth THIBODEAU, Overview of technological approaches to digital preservation and challenges in coming years. In *The state of digital preservation: an international perspective*. Washington, DC: Council on Library and Information Resources 2002, s. 4–31. ISBN 1-887334-92-0.

57 Respondent č. 2. *Osobní rozhovor 2*. Brno, 7. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

58 Respondent č. 6. *Online rozhovor 2*. Olomouc, 19. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

59 Respondent č. 7. *Online rozhovor 3*. Olomouc, 1. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Textový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

nesplňují tradiční kritéria pro zařazení do muzejních sbírek. Nicméně v některých muzeích je vytvořen systém pro jejich uchování, zejména formou digitálních úložišť, která zajišťují základní úroveň bezpečnosti a přístupnosti. Přístup k těmto materiálům bývá omezen na pověřené osoby, což je důležité pro ochranu citlivých informací. Současně je zdůrazněna důležitost souhlasu respondentů při zpřístupňování těchto materiálů, což reflektuje etické standardy při práci s orální historií. Přestože existují základní postupy pro uchovávání nahrávek, je stále patrná potřeba standardizace archivních procesů, které by zajistily dlouhodobou ochranu a snadnou využitelnost těchto dat.⁶⁰

Podobná situace je i v dalším velkém etnologickém muzeu, kde materiály vzniklé při orálněhistorickém sběru, včetně prepisů a nahrávek, nejsou formálně zařazeny do sbírek. Muzejním pracovníkům bylo doporučeno uchovávat materiály individuálně, v oddělených složkách, bez jejich oficiální evidence v rámci sbírek. Tato praxe je sice z krátkodobého hlediska funkční, ale dlouhodobě přináší problémy, zejména pokud jde o systematickosti správy, ochranu a zpřístupnění těchto cených materiálů.⁶¹

Ve velkých historických muzeích je uchovávání výstupů orální historie komplexní a technologicky náročný proces. Probíhá zde přechod od zastaralých analogových technologií k moderním digitálním formátům, včetně nahrávek ve vysokém rozlišení. Tento posun umožňuje kvalitnější zachycení výpovědí a přispívá k jejich dlouhodobé uchovatelnosti. Starší materiály jsou pravidelně digitalizovány, aby se předešlo jejich degradaci.⁶² Digitální nahrávky jsou ukládány na serverech a zároveň zálohovány na různá média (externí SSD disky, Blu-ray, archivní CD/DVD), obvykle v jedno- až dvouletém intervalu. Muzea kombinují víceúrovňové strategie, včetně využití interních cloudových systémů, a kladou důraz na redundanci a geografické rozložení datových úložišť.⁶³ Přesto však zůstává výzvou nejistota ohledně budoucí technologické udržitelnosti formátů. Audiovizuální záznamy zpravidla nebývají formálně zařazovány do sbírkových fondů, na rozdíl od prepisů, které se do sbírek zapisují a jsou archivovány za přísně kontrolovaných podmínek (např. regulovaná vlhkost, teplota, osvětlení, použití nekyselého papíru).⁶⁴ Prepis je zde chápán jako archivně stabilní médium.⁶⁵

Prezentace

Orální historie představuje významný nástroj muzejní prezentace, neboť umožňuje zprostředkovat autentické individuální a kolektivní zkušenosti, zejména těch skupin, které byly tradičně opomíjeny. Její uplatnění v muzeích se stále více opírá o multimediální formáty, interaktivní technologie a audiovizuální instalace, jež napomáhají hlubšímu emocionálnímu zapojení návštěvníků a propojují sbírkové předměty s osobními příběhy.

Interaktivní prvky, jako jsou dotykové obrazovky či zvukové nahrávky se sluchátky, umožňují personalizovaný zážitek a usnadňují porozumění prezentovanému obsahu. Důraz je přitom kladen nejen na technologickou inovaci, ale také na inkluzivitu a přístupnost – ať už ve formě vícejazyčných titulků, vizuálních doplňků, či přizpůsobení obsahu pro návštěvníky se specifickými potřebami.

Orální historie zároveň rozšiřuje tematický záběr muzejních institucí o hlasy různých sociálních, etnických a kulturních skupin, čímž přispívá k větší diverzitě prezentovaných narativů. Muzea tak prostřednictvím této metody podporují společenskou soudržnost, porozumění mezi komunitami a intergenerační dialog.

V malých etnologických muzeích jsou zaznamenaná svědectví využívána například ve formě opakujících se zvukových smyček, které jsou začleněny přímo do výstavního prostoru a tím vytvářejí specifický sensorický zážitek. Kromě toho respondenti porovnávají účinnost textových panelů se zvukovými záznamy ve výstavách a expozicích. Podle nich zvukové záznamy autentických hlasů pamětníků umožňují živé, přímé a emocionálně silné propojení s vystavenými předměty. Právě prolínání autentických hlasů a fyzických artefaktů v daném výstavním prostoru vytváří výrazněji vnímatelný smyslový a interpretační rámec, který napomáhá pochopení kontextu vystavovaných objektů a zároveň posiluje návštěvnickou angažovanost.

Kromě využívání výpovědí jako narativního materiálu se malá etnologická muzea aktivně zaměřují na zapojení veřejnosti do tvorby výstav. Skrze výzvy na sociálních sítích oslovují obyvatele, aby zapůjčili předměty osobní hodnoty – například oděvy, textilie či domácí předměty – pro připravované tematické expozice. Sběr těchto artefaktů je doprovázen zaznamenávaním příběhů, které se k jednotlivým objektům vážou.⁶⁶

60 Respondent č. 1. *Osobní rozhovor 1*. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

61 Respondent č. 9. *Online rozhovor 5*. Olomouc, 6. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

62 Respondent č. 4. *Osobní rozhovor 4*. Brno, 16. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

63 Respondent č. 5. *Online rozhovor 1*. Olomouc, 11. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

64 *Preventivní péče o předměty kulturní povahy v expozicích, depozitářích a zpřístupněných autentických interiérech*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2017, s. 84–87.

65 Respondent č. 5. *Online rozhovor 1*. Olomouc, 11. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

66 Respondent č. 2. *Osobní rozhovor 2*. Brno, 7. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

Tento participativní přístup jednak přispívá k autenticitě a kontextualizaci výstavního obsahu, jednak posiluje vztah místní komunity k muzeu a vytváří pocit spoluvlastnictví a sdílení kulturní paměti. Výstavy vzniklé tímto způsobem pak oslovují nejen návštěvníky zvenčí, ale rezonují především s obyvateli daného regionu.

Malá historická muzea se vyznačují vysokou mírou rozmanitosti v prezentaci orálněhistorického materiálu, přičemž důraz kladou na propojování výpovědí pamětníků s konkrétními historickými fakty. Tento přístup je založen nejen na předávání informací, ale i na zapojení návštěvníků jako spoluúčastníků tvorby obsahu. Pamětnická svědectví se zde objevují v nejrůznějších formách – od výstav přes přednášky a komentované prohlídky až po publikace – a často vznikají ve spolupráci s místní komunitou.⁶⁷

Jiným přístupem je využití fiktivní postavy, jež výstavou provází. Tato postava je konstruována syntézou různých pamětnických výpovědí a slouží k plynulému a srozumitelnému vyprávění, které má usnadnit porozumění širšímu publiku. Přepisy rozhovorů jsou i zde základem výstavní práce, protože umožňují snadnější dramaturgické zpracování a selekci.⁶⁸

Přednášky a besedy představují další důležitou rovinu využití orální historie. Slouží nejen jako způsob šíření výsledků výzkumu, ale i jako příležitost pro přímý kontakt s veřejností. V jejich rámci jsou často diskutovány historické fotografie⁶⁹ nebo se přímo zvou pamětníci, případně jejich potomci, kteří sdílejí zkušenosti a rodinné vzpomínky.⁷⁰

Zásadní roli v uchování a šíření orálněhistorického materiálu hrají publikace – sborníky, brožury nebo knihy, které zaznamenávají svědectví a zasazují je do širšího historického rámce.⁷¹ Takové publikace se věnují jak konkrétním osobám a místům (např. vý-

znamným městským budovám), tak i každodennímu životu či historickým událostem.⁷² Často jsou doplněny obrazovým materiálem (fotografie, kresby) a jejich tvorba probíhá v úzké spolupráci s místní komunitou.⁷³ To umožňuje neustálé rozvíjení a aktualizaci historických poznatků na základě živé paměti a sdílené zkušenosti.

Komentované prohlídky, přizpůsobené různým věkovým skupinám, umožňují propojit výklad s osobními příběhy.⁷⁴ Někdy se jedná o městské procházky, během nichž pamětníci nebo odborníci přímo na místě rekonstruují historické události, přičemž kurátor zastává roli moderátora, který propojuje odborný a pamětnický výklad.⁷⁵ Tento model posiluje autenticitu a prohlubuje zážitek návštěvníků prostřednictvím přímého kontaktu s živou pamětí místa.

Doplňkovými, ale přesto důležitými formami prezentace jsou příspěvky na webových stránkách⁷⁶ či v muzejních periodikách, které zajišťují širší dostupnost výpovědí veřejnosti.⁷⁷

Velká etnologická muzea využívají orální historii jako významný nástroj pro dokumentaci a prezentaci příběhů, které by jinak zůstaly marginalizovány nebo zapomenuty. Tento přístup nachází konkrétní uplatnění zejména v expozicích zaměřených na společenské nebo kulturní menšiny. Výpovědi pamětníků jsou zde propojeny s konkrétními exponáty – osobními předměty a dalšími artefakty – a tím obohacují klasické vizuální pojetí expozice o emocionální a narativní rovinu. Citace a úryvky z rozhovorů jsou běžně integrovány do výstavních textů,⁷⁸ čímž je zajištěn přímý kontakt s autentickým hlasem respondenta a celkový návštěvnický zážitek se stává komplexnějším a angažovanějším.

Jako příklad takového využití slouží výstava zaměřená na národní komunitu žijící v České republice, která prezentovala příběhy migrační zkušenosti v ná-

67 Respondent č. 6. *Online rozhovor 2*. Olomouc, 19. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

68 Respondent č. 8. *Online rozhovor 4*. Olomouc, 2. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

69 Respondent č. 6. *Online rozhovor 2*. Olomouc, 19. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

70 Respondent č. 10. *Online rozhovor 6*. Olomouc, 26. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

71 Respondent č. 6. *Online rozhovor 2*. Olomouc, 19. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

72 Respondent č. 10. *Online rozhovor 6*. Olomouc, 26. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

73 Respondent č. 7. *Online rozhovor 3*. Olomouc, 1. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Textový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

74 Respondent č. 6. *Online rozhovor 2*. Olomouc, 19. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

75 Respondent č. 10. *Online rozhovor 6*. Olomouc, 26. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

76 Respondent č. 8. *Online rozhovor 4*. Olomouc, 2. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

77 Respondent č. 6. *Online rozhovor 2*. Olomouc, 19. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

78 Respondent č. 1. *Osobní rozhovor 1*. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

vaznosti na občanskou válku. Tento projekt, zahrnující více generací, ilustroval, jak se kulturní identita vyvíjí napříč různými generacemi a jak rodinné a kolektivní vzpomínky ovlivňují její formování. Kurátoři zde spolupracovali s pamětníky nejen jako s respondenty, ale i jako aktivními spoluautory výstavního sdělení. Výstava zahrnovala komentované prohlídky a dokumentární film a byla následně adaptována do putovní verze, čímž se rozšířila možnost kontaktu s příběhy této komunity i mimo mateřskou instituci.⁷⁹

Orální historie se v těchto muzeích uplatňuje rovněž v publikační činnosti. Jedním z příkladů je publikace věnovaná svátečním tradicím etnických menšin žijících v České republice, která kombinuje tematické kapitoly s přepisem rozhovorů a bohatým obrazovým materiálem.⁸⁰ Tato forma prezentace činí výsledky výzkumu přístupnými nejen odborníkům, ale i široké veřejnosti a zároveň přispívá k uchování a zpřístupnění kulturních praktik daných skupin.

Vedle výstav a publikací jsou důležitým nástrojem šíření výsledků orálněhistorického výzkumu také veřejné přednášky. Ty poskytují prostor pro dialog s publikem a zároveň zprostředkovávají poznatky o kulturních specifikách zkoumaných komunit.⁸¹ Díky své otevřené formě podporují nejen diseminaci poznatků, ale i porozumění a uznání kulturní rozmanitosti ve společnosti.

Multimediální formáty – především dokumentární filmy – dále rozšiřují možnosti prezentace orální historie. Kombinace rozhovorových pasáží s dobovými záběry a archivními materiály vytváří vrstevnatý obraz komunity a umožňuje návštěvníkovi hlubší emocionální zapojení. Tato forma prezentace zdůrazňuje propojení osobního narativu s širšími historickými procesy a zároveň podporuje vizuální a sluchovou srozumitelnost sdělení.⁸²

Orální historie je však také integrální součástí dlouhodobých výzkumných projektů s interdisciplinárním dosahem. Výpovědi respondentů jsou v těchto případech systematicky shromažďovány a sdíleny v rámci badatelských týmů. Jeden z výzkumů, zaměřený na technické provozy v konkrétním regionu, ukázal, že orální historie není izolovanou dokumentační aktivitou, ale nástrojem vědecké práce s potenciálem opakovaného a mnohvrstevnatého využití. Výstupy výzkumu byly

publikovány v tištěné formě a současně zpřístupněny online, což posiluje jejich veřejnou dostupnost.⁸³

Za zmínku stojí i inovativní způsoby prezentace, které propojují orální historii s interaktivními technologiemi. Příkladem je zvuková nahrávka instalovaná ve venkovním výstavním prostoru a aktivovaná pohybovým čidlem, jež umožňuje návštěvníkům bezprostřední kontakt s paměťovým obsahem. Úryvky z rozhovorů jsou v těchto případech často využívány ve formě opakujících se zvukových smyček, čímž se orální historie stává plnohodnotnou součástí scénografie výstav a posiluje jejich imerzivní kvalitu.⁸⁴

Ve velkých historických muzeích zaujímá orální historie významné místo nejen jako dokumentační metoda, ale i jako interpretační nástroj sloužící k oživení a zpřístupnění historického obsahu. Výpovědi pamětníků se v těchto institucích uplatňují dvojím způsobem – jako součást sbírek a zároveň jako základní pramen pro odborný výzkum kurátorů a historiček, jehož výsledky jsou dále rozvíjeny formou článků, studií či samostatných publikací.⁸⁵

Technologický vývoj výrazně proměňuje způsob práce s orálněhistorickým materiálem. Digitální technologie – včetně záznamu ve vysokém rozlišení (např. 4K) – umožňují nejen zvýšení kvality záznamů, ale i jejich snadnější a vizuálně atraktivní prezentaci ve výstavách, na webových platformách nebo v dalších formátech digitální komunikace. V rámci výstavní praxe se přistupuje k pečlivému výběru úryvků, které mají být veřejnosti zpřístupněny. Tento selektivní kurátorský přístup je veden snahou o tematickou soudržnost a srozumitelnost sdělení. Jako příklad slouží příprava filmového dokumentu, který se stane součástí plánované výstavy – právě tato forma podtrhuje význam editace a správného rámování výpovědi pro její maximální účinnost vůči návštěvníkovi. Další specifikum spočívá v propojení výpovědi pamětníků s vizuálními nebo hmotnými prvky získanými v rámci terénního výzkumu – například fotografie, obrazy nebo předměty, které jsou digitalizovány a opatřeny komentáři pamětníků.⁸⁶ Výsledkem je kontextualizovaná prezentace, jež posiluje interpretační hloubku.

Orální historie nachází intenzivní využití zejména v expozicích zaměřených na moderní dějiny, především období 20. století. V případě jednoho z dotazovaných

79 Respondent č. 1. *Osobní rozhovor 1*. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

80 Respondent č. 1. *Osobní rozhovor 1*. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

81 Respondent č. 1. *Osobní rozhovor 1*. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

82 Respondent č. 1. *Osobní rozhovor 1*. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

83 Respondent č. 9. *Online rozhovor 5*. Olomouc, 6. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

84 Respondent č. 9. *Online rozhovor 5*. Olomouc, 6. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

85 Respondent č. 4. *Osobní rozhovor 4*. Brno, 16. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

86 Respondent č. 4. *Osobní rozhovor 4*. Brno, 16. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

muzeí, zaměřeného na období druhé světové války, tvoří výpovědi pamětníků integrální součást všech stálých expozic. Vizuální záznamy svědectví v nich slouží jako prostředek personalizace historického sdělení – návštěvníci tak nejsou konfrontováni pouze s fakty, ale s lidskými osudy, což posiluje jejich emocionální zapojení. Tento přístup se ukazuje jako zvláště účinný ve vzdělávání mladších návštěvníků, pro něž se osobní příběhy stávají mostem k pochopení složitých historických kontextů. I přes absenci systematického sběru zpětné vazby zaznamenávají muzejní pracovníci výraznější odezvu u výpovědí zaměřených na každodennost než u témat válečných konfliktů nebo politických represí.⁸⁷ Tento poznatek potvrzuje, že orální historie má největší dopad tehdy, je-li tematicky blízká prožitkům návštěvníků a umožňuje identifikační propojení mezi minulostí a přítomností.

Tato rozmanitost formátů, od multimediálních výstav přes interaktivní prohlídky až po publikace, ukazuje snahu muzeí co nejvíce přiblížit autentické příběhy návštěvníkům. Kreativní využití různých přístupů nejen posiluje interaktivitu, ale také zajišťuje, že si orální historie najde své publikum napříč generacemi.

Závěr

Tato studie analyzuje význam a využití metody orální historie v muzeích České republiky, přičemž odhaluje různorodé přístupy a praktiky při sběru, zpracování, uchování a prezentaci vzpomínek pamětníků. Výzkum ukázal, že orální historie představuje pro muzea cenný nástroj, který nejen zachycuje subjektivní prameny historického poznání, ale také posiluje jejich vzdělávací a komunitní funkci.

Práce zdůrazňuje význam důkladné přípravy a interdisciplinární spolupráce při sběru orálněhistorických dat, což přispívá k přesnosti a věrohodnosti získaných informací. Klíčové je také zapojení pamětníků, kteří prostřednictvím autorizace přepisů a spolupráce s kurátory zajišťují etický rámec procesu. Tato praxe zvyšuje důvěru a autenticitu zachycených vzpomínek, což je nezbytné pro jejich další využití.

Výzkum identifikoval rozdíly v přístupech velkých a malých muzeí, zejména v oblasti formálnosti postupů, dostupnosti zdrojů a využívání technologií. Velká muzea mají tendenci klást důraz na formální postupy a využívat pokročilé technické zázemí, zatímco menší muzea často spoléhají na neformální přístup a hlubokou znalost lokálního kontextu. Významným zjištěním je potřeba standardizace postupů pro evidenci a uchování digitálních materiálů, která by zefektivnila správu orálněhistorických dat a zajistila jejich dlouhodobé využití.

Výzkum také zjistil, že nejčastější formou prezentace orálněhistorických výpovědí v muzeích zůstávají tradiční výstavy a publikace. Tyto formy, přestože nenabízejí stejnou míru interaktivity jako multimediální technologie, jsou stále dominantním způsobem, jak zprostředkovat příběhy pamětníků široké veřejnosti. Možnosti multimediálních a interaktivních formátů

však zůstávají pro většinu muzeí nevyužité, ačkoliv by mohly zvýšit atraktivitu obsahu a podpořit aktivní zapojení návštěvníků.

Studie upozorňuje na potřebu metodické jednotnosti a legislativních rámců, které by umožnily efektivnější využití orální historie v muzeích. Zároveň poukazuje na význam kontinuálního vzdělávání muzejních pracovníků a implementace moderních technologií jako nástroje pro uchování kulturní paměti.

Závěrem lze konstatovat, že metoda orální historie nabízí muzeím unikátní možnosti v oblasti dokumentace, výzkumu a prezentace. Její potenciál však může být plně využit pouze při systematickém přístupu, mezioborové spolupráci a zapojení moderních technologií. Orální historie tak nejen obohacuje historické poznání, ale také posiluje vztahy mezi muzei a komunitami, čímž vytváří most mezi minulostí, současností a budoucností.

Literatura a zdroje

- Leslie, BEDFORD, *Storytelling: The real work of museums*, *Curator: the museum journal*, 2001, roč. 44, č. 1, s. 27–34. Dostupný na [www: <https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.2001.tb00027.x>](https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.2001.tb00027.x).
- Barbara Allen BOGART, *Using Oral History in Museums*, *History News*, 1995, roč. 50, č. 4, s. 1–8. Dostupný na [www: < https://www.jstor.org/stable/42656065>](https://www.jstor.org/stable/42656065).
- Stuart DAVIES, *Falling on deaf ears? Oral history and strategy in museums*, *Oral history*, 1994, roč. 22, č. 2, s. 74–84.
- Evropská unie, *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů (obecné nařízení o ochraně osobních údajů, GDPR)*. In *Úřední věstník Evropské unie*. 2016, L 119, s. 1–88.
- Elias MUHANNA, *What Does “Born Digital” Mean?*, *International Journal of Middle East Studies*, 2018, roč. 50, č. 1, s. 110–112. Dostupný na [www: <https://doi.org/10.1017/S0020743817000976>](https://doi.org/10.1017/S0020743817000976).
- Orální historie* [online], Praha: Česká asociace orální historie. [cit. 2024-01-08]. Dostupný na [www: <http://www.coha.cz/o-nas/>](http://www.coha.cz/o-nas/).
- Preventivní péče o předměty kulturní povahy v expozicích, depozitářích a zpřístupněných autentických interiérech*, České Budějovice: Národní památkový ústav 2017, s. 84–87.
- Donald A. RITCHIE, *Doing oral history*, Oxford: Oxford University Press 2014.
- Zbyněk Z. STRÁNSKÝ, *Archeologie a muzeologie*, Brno: Masarykova univerzita v Brně 2005, 315 s.
- Zbyněk Z. STRÁNSKÝ, *Metodologické otázky dokumentace současnosti*, In: *Muzeologické sešity*, Brno: Moravské zemské muzeum a UJEP 1974.
- Zbyněk Z. STRÁNSKÝ, *Úvod do studia muzeologie*, Brno: Rektorát UJEP 1980.
- The Oral History Association (OHA) – Principles and*

87 Respondent č. 5. *Online rozhovor 1*. Olomouc, 11. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

Best Practices [online]. Waco: Baylor University, 2018. [cit. 2025-07-13]. Dostupný z www: <<https://oralhistory.org/oha-statement-on-ethics/>>.

Kenneth THIBODEAU, Overview of technological approaches to digital preservation and challenges in coming years. In: *The state of digital preservation: an international perspective*, Washington, DC: Council on Library and Information Resources 2002, s. 4–31.

Paul THOMPSON, The voice of the past: Oral history. In Robert PERKS a Alistair THOMSON, *The oral history reader*, London: Routledge 2002, s. 35–42.

Miroslav VANĚK, a Pavel MÜCKE, *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, Praha: Karolinum 2015.

Miroslav VANĚK, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007.

Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů.

Terénní výzkum

Respondent č. 1. Osobní rozhovor 1. Brno, 7. 3. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

Respondent č. 2. Osobní rozhovor 2. Brno, 7. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

Respondent č. 3. Osobní rozhovor 3. Brno, 8. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

Respondent č. 4. Osobní rozhovor 4. Brno, 16. 5. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

Respondent č. 5. Online rozhovor 1. Olomouc, 11. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

Respondent č. 6. Online rozhovor 2. Olomouc, 19. 6. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

Respondent č. 7. Online rozhovor 3. Olomouc, 1. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Textový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

Respondent č. 8. Online rozhovor 4. Olomouc, 2. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

Respondent č. 9. Online rozhovor 5. Olomouc, 6. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.

Respondent č. 10. Online rozhovor 6. Olomouc, 26. 8. 2024. Rozhovor vedla Marie Zdráhalová. Zvukový záznam uložen v soukromém archivu tazatelky.